

Agrárszocialista mozgalom Dunapentelén a századforduló idején

A múlt század kilencvenes éveiben a szilárdnak és erősnek hitt dualista rendszer válságtünetei egyre nyilvánvalóbbá váltak. Belpolitikai téren a válság egyik megnyilvánulási formája az agrárszocialista mozgalom erősödése volt. A szociáldemokrata párt megalakulása, a párt agitátorainak vidéki munkája nyomán növekedett a szegényparasztság és az agrárproletariátus forradalmi hangulata. A népi elégedetlenség az aktív cselekvés útjára lépett: először az Alföldön, a Viharsarokban, majd hamarosan országszerte aratósztrájkok bontakoztak ki. A mozgalom felkavarta a mozdulatlan, erősnek hitt államhatalmat. A kormány megrettent a szocialista tanok térhódításától, az esztendőről esztendőre erősödő aratósztrájkoktól. Egyetlen ellenszere az erőszak volt.

Fejér megye hatalmas agrárproletariátusa jó táptalajnak bizonyult a szocialista eszmék számára. A XIX. század második felében Fejér megyében általános volt a 12. részért való aratás. Ehhez járultak a ledolgozás különféle terhei: pl. takarmánybetakarítás, cséplés az érvényesnél jóval alacsonyabb napszámbérért stb. 1896-ban a dunántúli megyékben is agrárszocialista megmozdulásokra került sor. A birtokosok a hatóságok közbelépésével a sztrájkotól való félelmükben a 12. részt 11. és 10. részre emelték.

Dunapentelén az agrárproletárok nagy száma lehetővé tette a nagybirtokosok számára, hogy előnytelen szerződésekre kényszerítsék a munkásokat. Ha emiatt elégedetlenkedtek, egyszerűen elbocsátották őket, s másokat vettek fel helyettük. Az agrárproletárok számára mindennél nyomósabb kényszert jelentett, hogy a helybeli kereskedők – a nagybirtokosokkal kötött egyezség értelmében – csak abban az esetben adtak hitelbe árut, ha a munkások aláírt érvényes munkaszerződést tudtak felmutatni.

1897-ben Dunapentelén is – és Baracs kivételével valamennyi környező nagyobb uradalomban – 10. részre növelték az aratórészt. Bevezették viszont a ledolgozás újabb változatát, a *lójárást*, amely 16 napi, lófogattal végzett növényápolási munkát jelentett. A dunapentelei napszámosok a lójárás fejében 100–500 négyszögöl kukoricaföldet kaptak haszonbérbe, de ennek jövedelme alacsonyabb volt a teljesített napszám értékénél.

Baracson a falu gyér lakossága miatt nem volt elegendő munkaerő, ezért a nagybirtokosok sok pentelei aratót alkalmaztak. A sztrájkhullám 1897-ben a baracsi Weisz-pusztáról indult ki, vezetői dunapentelei aratómunkások voltak. Fekete András, Tonka István, Debreceni András és Drawitz József a baracsi aratók élén a szomszédos pusztákra vonultak, s azt a hírt terjesztették, hogy a baracsi úton nagy tömeg közeledik botokkal felfegyverkezve, s akik 10. résznél kevesebbet aratnak, azokat a munkából kiverik. A sztrájk szervezőit az 1898. évi II. törvénycikk 65. § b. pontja – a mezőgazdasági munkatörvény, melyet a nép csak „rabszolgatörvényként” emlegetett – értelmében 14 napi elzárásra és fejenként húsz korona pénzbüntetésre ítélték. A nagybirtokosok azonban módosították a szerződéseket, és ezentúl Baracson is 10. részért arattak az agrárproletárok.

Az 1898. esztendő is az agrárszocialista mozgalom jegyében telt el. Dunapentelén 1898. február 6-án szocialista népgyűlést tartottak, melynek szónoka Schwartz József fővárosi szocialista agitátor volt. A gyűlés résztvevői elhatározták, hogy csak előnyös aratási szerződéseket kötnek, s egységesen állást foglalnak a 9. aratórészt mellett. Ezt a követelésüket együttes munkamegtagadással akarták sikerre vinni. A budapesti szónok igyekezett visszafogni a mozgalmat, mert „intette hallgatóit, hogy a törvényes rend felbontását célzó földosztó eszmékkel ne foglalkozzanak, mert ezek saját vesztüket okozhatják”.

1898. február 19-én Bánffy miniszterelnök „a szocialista mozgalmaknak . . . különösen a dunamenti községekben észlelt rohamos terjedése” miatt „kimerítő jelentést” kért Fejér vármegye főispánjától a „mozgalom ez idő szerinti állásáról, terjedelméről, jelszavairól”, valamint a mozgalom meggátolása érdekében tett intézkedésekről. A főispán válaszlevelében részletesen ismertette a „mozgalmak ellenőrzésére tett hatósági intézkedéseket”, melyek közül legjelentősebb a csendőrörsök megerősítése és a gyűléstartás megszigorítása volt. Az agrárproletariátus azonban 1898-ban sikeresen folytatta az ellenállást. Az aratórészt ugyan nem tudták növelni, de a ledolgozás formáin enyhítettek a nagybirtokosok. A mozgalom Dunapentelén csak 1898. december elejére szűnt meg.

A következő években a nagybirtokosok összefogása révén sikerült megakadályozni az agrárproletárok nyílt fellépését. De az elégedetlenség az államhatalommal és a társadalmi rendszerrel szemben tovább élt, sőt a XX. század elején egymást követő rossz terméseredmények miatt mélyült is. Az agrárszocialista mozgalmak újabb hulláma 1905-ben söpört végig Fejér megye falvain. Dunapentelén július 12-én léptek sztrájkba a munkások, eredménytelenül. 1906. május elején Nyisztor György és Cszmadia Sándor jártak Pentelén, és tömeges sztrájkra beszélték rá az agrárproletárokat. A sztrájkoló napszámosokat az adonyi szolgabíró 15 napi elzárásra ítélte. Nyisztor hamarosan újra megjelent Dunapentelén, de ekkor a munka felvételére biztatta az agrárproletárokat, mondván, hogy a hatóságokkal szemben a szocialisták még nem elég erősek. Június elején minden tilalom ellenére szocialista gyűlést hívtak össze Pentelén, s még 1906-ban megalakult a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének dunapentelei csoportja, Petrovics István vezetésével.

A századforduló földmunkás mozgalmi 1907 után elcsitultak. De az osztályharcnak ezen a frontján tovább erősödtek azok az erők, melyek egy évtized múlva eredményesen küzdöttek a szocializmus megvalósításáért.

Matuss Lászlóné

Győr megye a századvégi agrármozgalmak sodrában

A földmunkások alföldi szervezkedései a századforduló előtti évek nyugtalan időszakában sok gondot okoztak a kormánzatnak. Az első megmozdulásokat a közvélemény is meglepetten fogadta, hiszen úgyszólván nem is tudott arról, hogy agrárproletariátus is létezik az országban. De még kevésbé értette elégedetlenségének ilyen formájú megnyilatkozásait. A győri polgár is csodálkozva kérdezte önmagától és társaitól, vajon miért lázadozik tulajdonképpen Békés vagy Csongrád megye szegényparasztsága, amikor munkáját, keresetét másutt is bőven megtalálhatja. Arra nem gondolt, hogy a nagy- és középbirtok fojtogató gazdasági ollójában, a munkaadó gazdák, a földbirtokosok és nagybérlők gátlástalan követelése mellett, milyen nehéz körülmények között folytatja e társadalmi réteg szakadatlan kenyérharcát, gondokkal telített, örömtelen életküzdelmét.

A legmagasabb fórumok azonban jól tudták és érezték, hogy a Szántó Kovács Jánosok letartóztatásával és a többféle kitért zendülések karhatalmi leverésével még nincsenek a dolgok elintézve. Nem véletlenül történt tehát, hogy 1899 nyarán Darányi Ignác földművelésügyi miniszter a következő hangú körlevéllel fordult – többek között – a Győr megyei Gazdasági Egyesület elnökéhez:

„Nagyságos Elnök Ur! A mezőgazdasági munkásoknak az 1897-es évben nagyobb hullámokat vert mozgalma a rendes mederbe tért és így – jöllehet az megszűntnek és a munkáskérdés rendezetnek nem is tekinthető – kétségtelen, hogy a mostani viszonylag nyugodtabb helyzet immár alkalmas arra, hogy a szenvedélyek lecsillapodtával, a magyar gazdaközönség a munkáskérdés rendezése érdekében, a maga leghathatósabb társadalmi tevékenységét minden irányban érvényesítse.

A kormányzati intézkedéseknek javarészt sikerült a munkásosztályt az agitáció befolyása alól megszabadítani. Mivel azonban ez a réteg önkéntlenül is vezetőt keres, ha a gazdaközönség nem iparkodik a kapcsolatok céltudatos megerősítésére, az agitáció ismét tért fog hódítani, hiszen ez sohasem késik a munkásság helyzetét, hangulatát minden alkalommal felhasználni. Tudom, hogy a gazdaközönség előrelátó bölcsességét a munkások mozgalmi által okozott gazdasági zavarok nem tévesztették meg s nem a visszatörési gondolatával foglalkozik, hanem azon módok és eszközök mérlegelésével, amelyek révén a birtokos és munkás közti viszonyt mindkét fél érdekében bensőséges, bizalmas és patriarkálisá lehetne tenni!”

Hangzatos szép szavak voltak ezek, amelyeknek realitásáról, főleg a birtokos osztály közeledési hajlandósága felől, a földművelési kormányzat sem lehetett túlságosan meggyőződve. A feszültség enyhítése